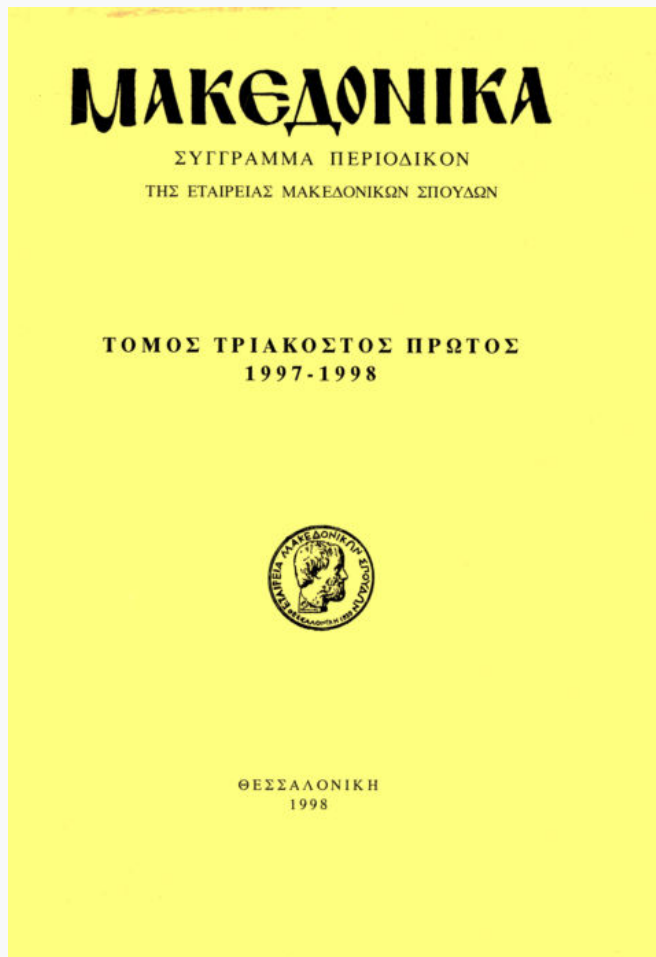

Μακεδονικά

Τόμ. 31, Αρ. 1 (1998)

Αδέλα Ισμυρλιάδου, Κοριτσά, Εκπαίδευση-
Ευεργέτες- Οικονομία 1850-1908

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.148](https://doi.org/10.12681/makedonika.148)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1998). Αδέλα Ισμυρλιάδου, Κοριτσά, Εκπαίδευση- Ευεργέτες- Οικονομία 1850-1908. *Μακεδονικά*, 31(1), 442-445. <https://doi.org/10.12681/makedonika.148>

του γεωγράφου C. Blaeu, *Atlas major sive Cosmographia Blaviana, 1666 - Macedonia, Epirus et Achaia, 1662* (και ανατυπώσεις στον 18ο αιώ.) ή Gavardina φέρεται στα βόρεια του Αλιάκμονα μακριά από τον Όλυμπο με την επιφύλαξη βέβαια ότι οι χαρτογράφοι του 16ου και 17ου αιώ. δεν ήταν σαφείς στην άκριβη τοποθέτηση των γεωγραφικών χώρων που τους απασχολούσαν. Έκει την τοποθετούν και άλλοι χαρτογράφοι του 17ου και 18ου αιώ.: ο ενδιαφερόμενος μπορεί πρόχειρα να αναζητήσει τις πληροφορίες αυτές στην έκδοση: Δήμος Θεσσαλονίκης - Δημοτική Πινακοθήκη, *Χάρτες και γραβιούρες της Μακεδονίας, 15ος-19ος αιώ.*, Θεσσαλονίκη 1992. Ο συγγρ. στην σ. 48 συζητεί για το χωριό *Καρίτσα* και υποθέτει πώς πρέπει να ταυτισθεί με το *Φερνίτσα*, που άπαντά συχνά στα έγγραφα που εξέδωσε ο Ίω. Κ. Βασδραβέλλης, *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας 1695-1912*, Θεσσαλονίκη 1952, ως τόπος καταγωγής πολλών άπογραφομένων της περιόδου 1831-1835. Δεν αποκλείεται η υπόθεσή του να είναι όρθη, εφόσον είναι εύκολη η παρανόγνωση Καρίτσα - Φερνίτσα. Αναζητήσα την Φερνίτσα σε κείμενα και χάρτες της περιοχής, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Μόνον που η Καρίτσα που μνημονεύει ο συγγρ. δεν είναι αυτή που βρίσκεται στην Όσσα, αλλά στον Όλυμπο, μερικά χιλιόμετρα ψηλότερα από το Δίον. Υπάρχει και Καρίτσα στην Όσσα, αλλά δεν έχει σχέση με αυτήν του Ολύμπου· στην τελευταία έχουν εγκατασταθεί κάτοικοι του παλαιού χωριού Φτέρη (που βρισκόταν γύρω στα 15-20 χλμ. βορειότερα της Καρίτσας). Μήπως λοιπόν η Φτέρη πρέπει να ταυτισθεί με την Φερνίτσα των τουρκικών εγγράφων; Ο Αντώνιος Μηλιαράκης, *Οδοιπορικά Μακεδονίας, Ηπείρου και Θεσσαλίας κατά τον Émile Isambert*, Αθήνα 1878, σ. 77, γράφει: «Μετά τους Σφίγγους καταλείπομεν εν δεξιᾷ τὴν Κουντουριώτισσαν καὶ τὸν αὐλῶνα δι' οὗ φθάνει τις εἰς τὴν Μονὴν τῆς Πέτρας, καὶ διερχόμενοι τὴν Φτέρην ἢ Καρίτσαν, φθάνομεν εἰς (2 ὄρ. 30) *Μαλαθριαν*, τὸ ἀρχαῖον Δίον». Πβρλ. τὸν Νικ. Θ. Σχινᾶ, *Οδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου...*, Αθήνα 1886, σ. 47. Λιγότερο διαφωτιστική είναι ἡ μελέτη τοῦ Ἀθ. Γ. Καραβέρου, *Τουρκικὰ ἔγγραφα - ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας ἀναφερόμενα στὸ Νομὸ Πιερίας*, Θεσσαλονίκη 1984.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Ἀδέλα Ἰσμουριάδου, *Κοριτσά, Ἐκπαίδευση - Εὐεργέτες - Οἰκονομία 1850-1908*, ἐκδ. Institute for Balkan Studies - ἐκδ. οἴκος Ἀδελφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 176 + 12 εἰκόνες.

Τὸ παρόν ἔργο εἶναι ἡ διδακτορική διατριβὴ τῆς Ἀδ. Ἰσμουριάδου καὶ ἀναφέρεται στὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως Κοριτσᾶς τῆς Β. Ἠπείρου, δηλ. τῆ χρονικὴ περίοδος 1850-1908. Στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου τῆς ἡ συγγρ. ἀναλύει τοὺς λόγους τῆς ἀκμῆς: οἰκονομικὴ ἀνθήση, πλουτισμὸς Κοριτσαίων τῆς Διαπορᾶς, ἄνοδος τῆς ἀσιατικῆς τάξης, δραστηριότητες τοῦ Ἠπειρώτου μητροπολίτου Νεοφύτου, παραχώρηση δικαιομάτων στοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη μὲ τὸ Χάττι Χουμαγιούν (1856). Ἡ συγγρ. παρουσιάζει, ἐπίσης, τὶς πηγὲς τῆς ὅπως: τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἰδρύματος Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, τὸ Public Record Office, τὴν ἐφημερίδα τῆς Κοριτσᾶς *Πελαγίς*. Στὴν συνέχεια ἡ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἱστορικὰ τῆς Κοριτσᾶς: προέλευση ὀνόματος, ἀναφορὰ τῆς ἀπὸ τὶς βυζαντινὲς πηγὲς, σχέσεις τῆς μὲ τὶς γειτονικὲς περιοχὲς (Μοσχόπολη, Νικολίτσα, Βυθιοῦμαι, Ὑπσιχία), διοικητικὴ ὑπαγωγή τῆς κατὰ τὴν Τουρκοκρατία στὸ βι-

λαέτι Μοναστηρίου, πληθυσμακὴ φυσιογνωμία τοῦ σαντζακίου Κοριτσᾶς (26.500 Ἕλληνες, 20.000 Μωαμεθανοὶ κατὰ τὸ 1881, 14.000 Ἕλληνες, 4.000 Ἀλβανοὶ τὸ 1875), διοίκηση τῆς πόλεως (Ἕλληνας Ὀρθόδοξος μητροπολίτης, Τοῦρκος μουτεσαρρίφης), γλῶσσα (ἓνα εἶδος ἀρχαϊκῆς ἰλλυρικῆς), ἦθα καὶ ἔθιμα, μουσικὴ (καθαρῶς ἑλληνικὴ). Ἡ συγγ. ἐπιμένει ἐδῶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ πορεία τῆς Μητροπόλεως Κοριτσᾶς ἀπὸ τὸν 11ο μ.Χ. αἰ. ὥσπου τὸ 1767 μὲ τὴν κατάργηση τῆς αὐτοκέφαλῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρῶιδῶν ἢ Μητρόπολη Κοριτσᾶς καὶ Σελασφόρου ὑπάγεται πρὸς Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς Μητρόπολη Κοριτσᾶς καὶ Μοσχόπολεως. Ἐξετάζονται, ἐπίσης, οἱ ἐκκλησιεῖς καὶ οἱ μονεῖς τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Κοριτσᾶς.

Ἀκολούθως ἡ συγγ. παρουσιάζει τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κοριτσᾶς, τὰ καταστήματά της, τὸν ὀρυκτὸ πλοῦτο της, τοὺς ἰκανοὺς οἰκοδόμους της, τὴν ἐμπορικὴ σημασία της, τὸ σαββατιάτικο πανηγύρι της, τοὺς πλούσιους Κοριτσαίους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ρουμανίας, τὸ πυκνὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο τῆς πόλεως, τὶς τραπεζιτικὰς δραστηριότητες τῶν Κοριτσαίων Μάνου, Φούντου κ.λπ., τὴν κυκλοφορίαν ξένων νομισμάτων. Ὅλα τοῦτα ἔδιδαν στὴν πόλιν οἰκονομικὴ εὐρωστία καὶ ἀρχοντιά ἐφάμιλλη μὲ αὐτὴν τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ Φαναρίου. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνθησις ἐπέφερε καὶ πνευματικὴ ἀνθησις ἔτσι συνέβη καὶ στὴν περὶπτωση Κοριτσᾶς πού συνοδεύθηκε μὲ συνεχῆ αὔξησιν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ της.

Στὸ δεύτερο κεφάλαιον *Κοριτσαῖοι εὐεργέτες τῆς Διασπορᾶς ἢ κ.* Ἀ.Ι. Ξεκιώνας ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Λάσσο, πού καθιερῶναι τὸ 1850 ὁ μητροπολίτης Κοριτσᾶς Νεόφυτος (1845-1878) μὲ σκοπὸ τὴ διαφύλαξιν πρὸς ταμεῖο αὐτὸ τῶν δωρεῶν τῶν Κοριτσαίων τῆς Διασπορᾶς. Ἀπὸ τὸ ταμεῖο αὐτὸ λίγα χροῖνα ἀργότερα διετίθεντο ποσὰ γιὰ σχολεῖα, φαρμακεία, οἰκοτροφεία, ἐκκλησιεῖς καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα. Ἡ διαχείρισις τοῦ Λάσσο ὑπέρξε ἀρίστη καὶ καρποφόρα ἐπ' ἀγαθῶ τῶν Κοριτσαίων, οἱ ὅποιοι φιλοτιμοῦνταν νὰ ἐνίσχουν τὸ κοινοτικὸ αὐτὸ ταμεῖο ἀπὸ τοὺς πλοῦσιους ὡς καὶ τοὺς πρὸ φτωχοῦς. Προκειμένου νὰ φανεῖ ἡ οἰκονομικὴ δυνατότητα τοῦ Λάσσο ἡ συγγ. παραθέτει τὰ πρόσωπα, τοὺς φορεῖς, τὶς ἐκκλησιεῖς, τὶς μονεῖς πού τὸ ἐνίσχυναν τροφодώνοντας τὴν σημαντικὴν αὐτὴν πηγὴν πλοῦτου τῆς Κοριτσᾶς. Γενικῶς οἱ δωρεεῖς καὶ τὰ ποικίλα ἐμβάσματα τῶν Ξενιτεμένων Κοριτσαίων κάλυπταν τὴν ἀνέγερσιν κτηρίων, τὴν ὀργάνωσιν βιβλιοθηκῶν καὶ ἐργαστηρίων, τὴν λειτουργίαν ὀφθαλμοτροφείων, τὴν πληρωμὴν τῶν μισθῶν τοῦ διδασκτικοῦ προσωπικοῦ. Μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τῆς Κοριτσᾶς διακεκριμένη θέσις κατέχουν ὁ Ἰω. Μπάγκας (1814-1895) καὶ ὁ Ἄναστ. Ἀβραμίδης-Λιάκτσης. Ὁ πρῶτος ἀφοῦ πλούτισε, μετὰ τὸ 1833, στὴν Αἴγυπτον, ἐγκαταστάθηκε στὴν Ρουμανίαν καὶ ἀπὸ τὸ 1850 ἄρχισε νὰ εὐεργετῇ τὴν γενέθλια πόλιν· τὸ 1889, γέρος πλέον, παρέδωσε στὸν τότε πρωθυπουργὸ Χαρίλαον Τρικοῦπην ὅλη τὴν περιουσίαν του, ὑπὸ τὸν μοναδικὸν ὄρον νὰ μεριμνᾷ τὸ ἑλληνικὸ κράτος γιὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου τῆς Κοριτσᾶς, πού ἔφερε καὶ τὸ ὄνομά του. Ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία φρόντισε γιὰ τὴν καλύτερην ἀξιοποίησιν τῆς δωρεᾶς Μπάγκου· στὴν διαχειριστικὴ ἐπιτροπὴν μετεῖχαν ἐπιφανεῖς Ἕλληνες πολῖτες πού ἐξασφάλιζαν τὴν ἀψογὴν διαχείρισίν του. Ὁ Ἄναστ. Ἀβραμίδης ἐνίσχυσε τὸ Λάσσο τῆς Κοριτσᾶς καὶ ἀπὸ τὶς δωρεῖς του τροφодοῦνταν οἱ δύο ἀστικεῖς σχολεῖς ἀρρένων κατὰ κύριον λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινοτικὸν φαρμακεῖον, σὲ μίαν ἐποχὴν πού εἶχε κορυφωθῆ ἡ ἀλβανικὴ προπαγάνδα στὴν Κοριτσά καὶ οἱ κύκλοι τῆς ἀλβανικῆς διασπορᾶς τοῦ Βουκουρεστίου πίεζαν τὸν Ἀβραμίδην νὰ ἐνίσχυσει τὴν ἴδρυσιν ἀλβανικοῦ σχολείου στὴν Κοριτσά. Πάντως ἡ ἑλληνικὴ δημογεροντία Κοριτσᾶς μὲ τοὺς μητροπολίτας Κοριτσᾶς, Μοναστηρίου κατόρθωσαν νὰ διαχειριστοῦν κατὰ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπο τὸ κληροδότημα Ἀβραμίδην, παρὰ τὰ προβλήματα καὶ τὶς δυσκολίες πού παρουσιάσθη-

και και πού αναλύει η συγγρ. με βάση τις αρχαιολογικές πηγές.

Στό επόμενο κεφάλαιο ο λόγος για την Γενική Έκπαίδευση στην Κοριτσά: η μελέτη του θέματος αρχίζει από το 1723, όποτε φαίνεται ότι ιδρύθηκε το πρώτο ελληνικό σχολείο στην πόλη κατά το σύστημα και την μέθοδο των ελληνικών σχολείων της εποχής: διδασκαλία Όκτωήχου, Ψαλτηρίου, Συνόψεως, ξεστάσεις ενώπιον του μητροπολίτου και των επιτρόπων. Από το 1836 εισάγεται η αλληλοδιδασκαλία, πάλι κατά το πρότυπο των λοιπών ελληνικών σχολείων: παραλληλώς λειτουργεί το Έλληνικό Φροντιστήριο και το Παρθεναγωγείο, ενώ το 1837 οι αδελφοί Μήτκου ιδρύουν την κοινή ελληνική σχολή που είχε και καλούς διδασκάλους και πολύ καλή βιβλιοθήκη. Λειτουργούσαν, επίσης, μετά το 1867 δύο άστικές σχολές αγρέων. Όλα αυτά τα σχολεία ένιχυσε το Λάσσο, οι ενεργέτες της Κοριτσάς και ο Έλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως. Τά σχολεία αυτά μετά το 1872 μετεξελίχθηκαν σε άστικές σχολές ακολουθώντας το πρόγραμμα της Πατριαρχικής Παιδαγωγικής Έπιτροπής, ενώ λίγο αργότερα η Άστική Σχολή Κοριτσάς είχε λάβει τον χαρακτηρισμό πρακτικής σχολής για να έναρμονισθεί με τις ανάγκες των πολιτών της πόλεως με έξοδα της διδασκαλίας βιοτεχνικά, γεωπονικά και λοιπά τεχνικά μαθήματα γύρω από την ύφαντική, την οικοδομική, την βυρσοδεψία, τέχνες δηλαδή που ένδιεφεραν τους Κοριτσαίους. Χαρακτηριστική για τα θέματα παιδείας ήταν η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας κατά την δεκαετία του 1880 από τον διδάσκαλο Καρμίτη, ο όποιος συνέγραψε και σχετικό βιβλίο.

Σημαντικός σταθμός για την ιστορία της Κοριτσάς είναι το έτος 1875, όποτε συντάσσονται οι *Γενικοί Κανονισμοί των κοινών καθιδρυμάτων της πόλεως Κοριτσάς* και πού άλλαξαν προς το καλύτερο την λειτουργία των εκπαιδευτηρίων της. Οι διεκδικήσεις των γειτόνων μετά το συνέδριο του Βερολίνου (1878) έδωσαν αφορμή να άνοιξουν νέα σχολεία και στην Κοριτσά μέσω των όποιων άντέστη ο Ήπειρωτικός ελληνισμός. Στά πλαίσια αυτής της άμυνας ο Έλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως ένιχυσε τον όμολόγο του Ήπειρωτικό, πού και αυτός έδρευε στην Κωνσταντινούπολη, για την ίδρυση δημοτικών σχολείων και νηπιαγωγείων πού θα καλλιεργούσαν την ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία, την όρθόδοξη παράδοση. Ίδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε μάλιστα στα νηπιαγωγεία της περιφέρειας με κύρια φροντίδα την ένιχυση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας.

Μέ την έναρξη του 20ού αί. τα ελληνικά σχολεία της Κοριτσάς, και άρα και ο άριθμός των μαθητών, πολλαπλασιάσθηκαν σε άπάντη των ξένων προπαγανδών και ιδιαίτερος της άλβανικής. Ή συγγρ. κάμει λόγο εδώ για το Παρθεναγωγείο, του όποιου η παρεχόμενη παιδεία απέβλεπε στην καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας για να μπορούν, από τη μία να αλληλογραφούν αργότερα οι άποφοιτησάντες με τους ξενητεμένους συζύγους και από την άλλη να βελτιώσουν τις γνώσεις τους στην ύγεινή, την μαγειρική, τις οικιακές εργασίες, αλλά και την εθνική παράδοση. Όσο για το άλβανικό σχολείο της Κοριτσάς, αυτό ιδρύθηκε ύστερα από ένέργειες των άλβανιστών Μάρκου και Κωστούρη και των όργανώσεων Tarafi i Shqipëres, πού δραστηριοποιήθηκαν συρτάλλως και στην έκτύπωση βιβλίων, χαρτών, άλφαβηταρίων και την διάδοση της άλβανικής γλώσσας. Ή κίνηση αυτή εκδηλώθηκε μετά το 1885 αλλά πολύ σύντομα άτόνησε από την έλλειψη ένδιαφέροντος των Άλβανών, μολονότι οι άλβανιστές είχαν ρίψει όλο το βάρος των προσπαθειών τους στην Κοριτσά παραμερίζοντας άλλες κρισιμες γι' αυτούς περιοχές, όπως η Αϊλώρα, το Άργυροκάστρο και η Πρεμετή. Σημειώτεον ότι στο άλβανικό σχολείο διδασκόταν η ελληνική γλώσσα και ότι αυτό έκλεισε τις πύλες του το 1902 (τό άρρεναγωγείο) και το 1908 (τό Παρθε-

ναγωγείο)· ήδη από τό 1890 τό σχολείο αυτό λειτουργούσε μέ δέκα μόνο μαθητές. Ἀπροθυμία προσελεύσεως μαθητῶν, κακή οἰκονομική κατάσταση τῶν ὀργανώσεων πού τό στήριζαν, ἀλλά καί τήν μετατόπιση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀλβανιστῶν τῶν ὀργανώσεων Bashkimi καί Agimi στήν Βόρεια Ἀλβανία καί κυρίως στήν Σκόδρα ἦσαν οἱ αἰτίες ἀναστολῆς τῆς λειτουργίας τους.

Στό τέταρτο κεφάλαιο ἡ κ. Ἀ.Ι. ἀσχολεῖται μέ τήν λειτουργία καί τήν ἐθνική πολιτική τοῦ Μπαγκείου Γυμνασίου, τόν κανονισμό τῶν κοινῶν καθιδρυμάτων τῆς Κοριτσᾶς (1875), τό Λάσσο, τά ὅποια μαζί μέ τό ἑλληνικό κράτος προώθησαν σέ σημα- ντικό βαθμό τήν παιδεία τῆς πόλεως καί τῆς περιοχῆς τῆς. Ἐτοι, στά σχολεῖα τῆς βο- ρειοηπειρωτικῆς πόλεως δίδαξαν ἱκανοί διδάσκαλοι, κλήθηκαν ἀξιόλογοι ἰατροί καί ἱερεῖς, ἐστάλησαν πολύ καλά βιβλία, ἰδρύθηκαν νέα σχολεῖα, δόθηκαν ὑποτροφίες καί ὅλα αὐτά ὄχι μόνον μέ τήν συμβολή τῶν ἐντοπίων καί ξενιτεμένων Κοριτσαίων, ἀλλά καί χάρις στοῦ ἐνδιαφέρον καί τήν οἰκονομική στήριξη τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τοῦ Συλλόγου πρὸς διδασίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, τῆς Μπαγκείου Ἐπιτροπῆς. Ἡ συγγρ. μᾶς πληροφορεῖ ἐδῶ καί γιά τά διδασκόμενα μαθήματα καί ἐπισημαίνει παραλλήλως ὅτι ἡ στόχευση τῶν σχολείων τῆς Κοριτσᾶς ἦταν ἡ παροχή παιδείας, θρησκευτικῆς καί πατριωτικῆς, σέ συνδυασμό μέ τήν ἐνίσχυση τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας (ἀρχαίας καί ὁμιλουμένης) καί τήν ἀφοσίωση τῶν πιστῶν στοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου· στοῦ ἴδιου αὐτοῦ κεφάλαιο ἐξετάζονται τά σχολικά ἐγχειρί- δια, ἡ αὔξησις τοῦ κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος (μετά τό 1901), ἡ ἀποτελεσματική παρου- σία τοῦ προξένου τοῦ Μοναστηρίου Κιοιζέ Πεζᾶ κ.ἄ.

Τό βιβλίο κλείνει μέ τά συμπεράσματα καί τήν ἐκδοσιμότητα τοῦ Παράρτημα· πίνακες μεθοδολογίας διδασκάλων καί καθηγητῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καί τῶν συναδέλφων τους τῶν σχολείων τῆς Κοριτσᾶς, προκειμένου νά ἀναδειχθεῖ ἡ κρατική μέριμνα γι' αὐτά τά τελευταῖα, ὥρολόγιο πρόγραμμα μαθημάτων, ἔγγραφα γυμνα- σιαρχῶν, προξένων κλπ., πάντα βεβαίως σέ συνάφεια μέ τά σχολεῖα τῆς Κοριτσᾶς. Καί φυσικά ἡ ἀνέκδοτη καί ἐκδομένη βιβλιογραφία καί οἱ εἰκόνες.

Συμπερασματικῶς, τό βιβλίο τῆς κ. Ἀ.Ι. εἶναι πολύ χρήσιμο, γιατί συνιστᾶ μία ἀξιόλογη συμβολή στήν ἱστορία τῆς Ἠπείρου, ἀφοῦ παρέχει μία πολύ σαφῆ εἰκόνα τῆς ἀμῆς τῆς Κοριτσᾶς κατά τήν περίοδο 1850-1912. Τά κληροδοτήματα τῶν Κοριτσαίων, οἱ δωρεές τῶν ἀποδήμων, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ καλλιέργεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κατ' αὐτήν τήν κρίσιμη περίοδο τῶν ἐθνικῶν διεκ- δικήσεων καί τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀλβανισμοῦ προβάλλονται στοῦ βιβλίου τῆς κ. Ἀ.Ι. Δέν λείπει, ὥστόσο, καί ἡ μελέτη τῆς οἰκονομίας, τῶν προσώπων καί τῶν φορέων πού συνέβαλαν στήν πρόοδο τῆς Κοριτσᾶς. Γι' αὐτό καί εὐχόμαστε νά ἔχουμε συντόμως παρόμοιες ἐργασίες ἀφιερωμένες στά ἄλλα κέντρα τῆς Βορείου Ἠπείρου: τῶ Ἀργυ- ρόκαστρο, τοῖς Ἁγίους Σαράντα, τήν Χειμάρρα, τό Δέλβινο.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

M. G. Varvounis, *La vie quotidienne et les comportements religieux traditionnels dans la Thrace du 14e siècle. Le témoignage de la Chronique d'Éphrem d'Énos*, ἐκδ. Association Culturelle de Komotini - Centre des Études Thraciennes, Komotini 1998, Supplement Thrakiki Epetirida, no 3, pp. 116.

Ἐο κ. Μ. Βαρθώνης ἀσχολεῖται ἀπό ἐτῶν μέ θέματα λαογραφίας τοῦ θρακικοῦ χῶρου· ἡ θέση του ὡς ἐπίκ. καθηγητοῦ στοῦ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης τοῦ